

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

گروه روان‌شناسی

پایان‌نامه دکتری رشته روان‌شناسی عمومی

**اثر بخشی آموزش الگوی ارتباطی خانوادگی کثرت‌گرا بر میزان شادی، رضایت
از زندگی زوجین و مهارت‌های اجتماعی فرزندان در دوره ابتدایی**

استادان راهنما

دکتر حسین مولوی

دکتر حمیدظاهر نشاط‌دوست

استاد مشاور

دکتر مهرداد کلانتری

پژوهشگر

صدراله خسروی

مهرماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

گروه روان شناسی

پایان نامه دکتری رشته روان شناسی عمومی

آقای صدراله خسروی

تحت عنوان

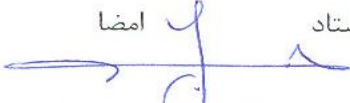
اثر بخشی آموزش الگوی ارتباطی خانوادگی کثرت گرا بر میزان شادی، رضایت

از زندگی زوجین و مهارت های اجتماعی فرزندان در دوره ابتدایی

در تاریخ ۸۹/۰۷/۲۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه

به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر حسین مولوی با مرتبه علمی استاد امضا

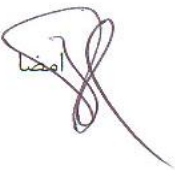
۲- استاد راهنمای پایان نامه دکتر حمیدطاهر نشاط دوست با مرتبه علمی استاد امضا

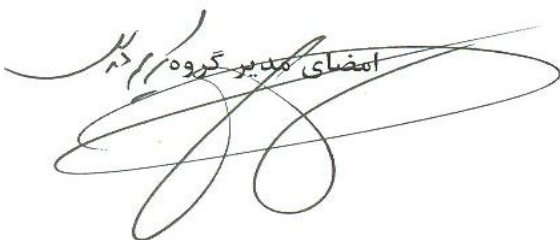
۳- استاد مشاور پایان نامه دکتر مهرداد کلانتری با مرتبه علمی دانشیار امضا

۴- استاد داور داخل گروه دکتر شعله امیری با مرتبه علمی دانشیار امضا

۵- استاد داور داخل گروه دکتر کریم عسگری با مرتبه علمی استادیار امضا

۶- استاد داور خارج از گروه دکتر نوراله محمدی با مرتبه علمی دانشیار امضا

۷- استاد داور خارج از گروه دکتر شیرعلی خرامین با مرتبه علمی استادیار امضا

امضای مدیر گروه

مد و پاس یان راوریتارا ، از اندای زرم ووش را نام س دهام و مام ال زرن و ل
ایاری وده و نند واره ورد اطاف یاش ارداده وام ال زرن رابا مرنندی ت مرنارم
راور حال راشام اورد ف و ت ارداده وام ص ای دیا از دوران ل رابا و ت و مرنندی
مری م .

از اساید روارو ، ناب آ ی دمر ن ووی ویدطا شط و ت (اساید رابا) و ناب آ ی دمر داو
کلامری (اتاد شور) مام ال ان و ش بازل ت و مرو ص بارامای می ص ایاری ودر و
رردان وده و ای آن از راور حال آرزوی و ت و شادکان مان ال زرن شان دارم .

از مان اساید دوران یم و ه ناب آ ی دمر م سی ، و دمر یدرضا ن عام عم و آرا . ل
ضال اسان و اخلاقی شادی مرآن ما و بات اجا وده خا ه ای ات اوش شدن .
ن از مکر خام ناز زارع و مر روارشان ناب آ ی بد و کار . پان از بزت
ان و ش رابا مرو و ص . نا ودر ل و رردان را دارم .

قدم

ارواح . ررومام

ن ديارى و هآمان وابويدارى ارا ورامان نندو گان آن رازد ت رادم
يدهام و مى امان دارم وان را س زمان يات وارث واريد.

و

قدم

مر بام ق وري آن ودى ات و اول ده ات وان را ط دان تال نند.

و

ور مام عمرضا و اريا وچك ن و ق آن روح و جام رازره نند. ن دارد و اساس و ع ن
اجادى نندوان رام طوارن ن داندوس

چکیده

از بنیادی‌ترین موضوعات مطرح شده در روان‌شناسی مثبت‌نگر، مفهوم شادی است. افرادی که شاد هستند احساس امنیت بیشتری می‌کنند، آسان‌تر تصمیم می‌گیرند و نسبت به کسانی که با آنان زندگی می‌کنند، بیشتر احساس رضایت می‌کنند. رضایت در زندگی از طریق علائق متقابل، پذیرش، درک یکدیگر و ارضای نیازهای متقابل ایجاد می‌شود. هدف از این پژوهش بررسی اثربخشی آموزش الگوهای ارتباطی خانواده بر میزان شادی، رضایت از زندگی زوجین و مهارت‌های اجتماعی فرزندان بود. بدین منظور از ۱۹۰ نفر (۹۵ زوج) مراجعین به مراکز مشاوره شهر شیراز، آزمون پرسشنامه تجدیدنظر شده کوئرر و فیتز پاتریک به عمل آمد. از بین آنها تعداد ۴۰ زوج که دارای الگوهای ارتباطی خانوادگی بی‌قید و شرط و محافظت‌کننده بودند به صورت تصادفی انتخاب شدند. آزمون رضایت از زندگی دینر و پرسشنامه شادکامی آکسفورد از زوجین و مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون از فرزندان آنها به عمل آمد. زوجین به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش و گواه گمارده شدند. گروه آزمایش در ده جلسه ۱/۵ ساعته تحت آموزش الگوهای ارتباطی خانوادگی کثرت‌گرا قرار گرفتند. در گروه آزمایش ۳ زوج افت داشتند و در نهایت ۳۴ زوج تجزیه و تحلیل شدند. مجدداً از هر دو گروه آزمونهای رضایت از زندگی و پرسشنامه شادکامی آکسفورد و مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون به عنوان پس‌آزمون به عمل آمد. نتایج بدست آمده از تحلیل کوواریانس چندمتغیره (مانکوا) نشان داد که میانگین نمرات گروه آزمایش در متغیرهای رضایت از زندگی، شادکامی و مهارت‌های اجتماعی فرزندان به طور معنی‌داری بیشتر از گروه گواه بود ($p < 0/05$). همچنین تأثیر آموزش الگوی ارتباطی کثرت‌گرا بر میزان رضایت از زندگی زوجین، در الگوی ارتباطی خانوادگی محافظت‌کننده به طور معنی‌داری بیشتر از الگوی ارتباطی خانوادگی بی‌قیدوشرط بود ($p < 0/05$) اما میزان شادکامی زوجین در دو نوع الگوی ارتباطی و همچنین تعامل الگوهای ارتباطی و عضویت گروهی از نظر میزان رضایت از زندگی و شادکامی معنی‌دار نبود. میانگین نمرات مهارت‌های اجتماعی فرزندان در ابعاد رفتارهای اجتماعی مناسب، اطمینان داشتن به خود و رابطه با همسالان به طور معنی‌داری بیشتر از گروه گواه بود به سطح معنی‌داری رسید ($p < 0/05$)، اما میانگین نمرات مهارت‌های اجتماعی فرزندان در ابعاد رفتار تکانشی و پرخاشگری و رفتارهای غیراجتماعی فرزندان در گروه آزمایش به طور معنی‌داری کمتر از گروه گواه بود ($p < 0/05$). بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان گفت که آموزش الگوی ارتباطی خانوادگی کثرت‌گرا که مبتنی بر گفت‌و شنود بالا است، نقش اساسی در شادی و رضایت از زندگی زوجین و مهارت‌های اجتماعی فرزندان آنها دارد.

کلیدواژه‌ها: آموزش الگوهای ارتباطی، شادی، رضایت از زندگی زوجین، مهارت‌های اجتماعی فرزندان.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	شرح و بیان مساله پژوهش	۳
۳-۱	اهداف پژوهش	۱۰
۴-۱	اهمیت و ضرورت پژوهش	۱۰
۵-۱	کاربرد نتایج پژوهش	۱۳
۶-۱	فرضیه‌های پژوهش	۱۳
۷-۱	تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم و متغیرهای اساسی پژوهش	۱۴
۱-۷-۱	تعریف نظری الگوی ارتباطی خانواده	۱۴
۲-۷-۱	تعریف نظری شادی	۱۴
۳-۷-۱	تعریف نظری رضایت زندگی	۱۴
۴-۷-۱	تعریف نظری مهارت‌های اجتماعی	۱۵
۵-۷-۱	تعریف عملیاتی الگوهای ارتباطی خانواده	۱۵
۶-۷-۱	تعریف عملیاتی شادی	۱۵
۷-۷-۱	تعریف عملیاتی رضایت از زندگی	۱۵
۸-۷-۱	تعریف عملیاتی مهارت‌های اجتماعی	۱۵

فصل دوم: پیشینه پژوهش

۱-۲	مقدمه	۱۷
۲-۲	فرآیند ارتباط	۱۷
۳-۲	انواع ارتباطات	۱۹
۱-۳-۲	ارتباطات کلامی	۱۹
۲-۳-۲	ارتباطات غیر کلامی	۱۹
۴-۲	انواع رفتارهای غیر کلامی	۲۰
۱-۴-۲	حالت چهره	۲۰
۲-۴-۲	وضعیت بدن	۲۰
۳-۴-۲	حالت نگاه	۲۰

عنوان	صفحه
۴-۴-۲ حرکات سر	۲۱
۵-۴-۲ کیفیت صدا	۲۱
۵-۲ ارتباط	۲۲
۶-۲ موانع ارتباطی	۲۳
۱-۶-۲ قضاوت	۲۴
۲-۶-۲ ارائه راه حل	۲۴
۳-۶-۲ اجتناب از نگرانی‌های طرف مقابل	۲۴
۷-۲ مفهوم خانواده	۲۵
۸-۲ مفهوم ارتباطات خانواده	۲۵
۹-۲ اهمیت ارتباط در خانواده	۲۶
۱۰-۲ مفهوم شادی	۲۷
۱۱-۲ ضرورت شادی	۲۸
۱۲-۲ عوامل موثر بر شادکامی	۲۹
۱۳-۲ خانواده و شادی	۳۱
۱۴-۲ مفهوم رضایت	۳۳
۱۵-۲ عوامل موثر بر رضایت مندی از زندگی	۳۴
۱۶-۲ عوامل موثر در ارتباطات زناشویی موفق	۳۶
۱۷-۲ رضایت مندی از زندگی زناشویی و بررسی آن در مراحل مختلف زندگی	۳۷
۱۸-۲ مفهوم مهارت‌های اجتماعی	۳۸
۱۹-۲ شناخت و کسب مهارت‌های اجتماعی	۴۱
۲۰-۲ ابعاد شناختی و عاطفی مهارت‌های اجتماعی	۴۲
۱-۲۰-۲ معیارهای اجتماعی در انتخاب مهارت	۴۳
۲-۲۰-۲ انتخاب، ارزیابی و پرورش مهارت‌های اجتماعی	۴۴
۳-۲۰-۲ الگوهای مشکلات رفتاری (خانه و مدرسه)	۴۵
۲۱-۲ شیوه‌های تحقیق در حوزه الگوهای ارتباطات خانواده	۴۶
۲۲-۲ الگوهای ارتباطی در خانواده	۴۸
۲۳-۲ تاریخچه الگوهای ارتباطی خانواده	۴۹
۲۴-۲ مفهوم جهت‌گیری گفت و شنود	۵۰

عنوان	صفحه
۲-۲۵ مفهوم جهت‌گیری هم‌نوایی.....	۵۱
۲-۲۶ انواع الگوهای ارتباطات خانواده	۵۲
۲-۲۶-۱ خانواده‌های توافق‌کننده	۵۲
۲-۲۶-۲ خانواده‌های کثرت‌گرا	۵۳
۲-۲۶-۳ خانواده‌های محافظت‌کننده	۵۴
۲-۲۶-۴ خانواده‌های بی‌قید و شرط.....	۵۵
۲-۲۷ جهت‌گیری گفت و شنود، جهت‌گیری هم‌نوایی و عملکرد خانواده	۵۶
۲-۲۸ ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده و سلامت روان	۵۷
۲-۲۸-۱ جهت‌گیری گفت و شنود و سلامت روان	۵۷
۲-۲۸-۲ جهت‌گیری هم‌نوایی و سلامت روان	۶۰
۲-۲۸-۳ ابعاد الگوهای ارتباطی و سلامت جسمی	۶۱
۲-۲۹ پیشینه پژوهش	۶۱
نتیجه‌گیری	۶۹

فصل سوم: روش اجرای پژوهش

۳-۱ روش تحقیق.....	۷۱
۳-۲ جامعه آماری	۷۱
۳-۳ روش نمونه‌گیری.....	۷۱
۳-۴ نمونه‌نهایی	۷۳
۳-۵ ابزار گردآوری داده‌ها.....	۷۳
۳-۵-۱ پرسشنامه دموگرافیک.....	۷۳
۳-۵-۲ پرسشنامه تجدید نظر شده الگوی ارتباط خانواده.....	۷۴
۳-۵-۳ مقیاس رضایت از زندگی.....	۷۶
۳-۵-۴ پرسش نامه شادکامی آکسفورد.....	۷۷
۳-۵-۵ مقیاس مهارت‌های اجتماعی ماتسون.....	۷۸
۳-۶ شیوه مداخله و اجراء پژوهش.....	۷۹
۳-۷ روش تحلیل آماری.....	۸۱

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

مقدمه.....	۸۲
------------	----

۸۳	۱-۴ یافته‌های پژوهش
۸۳	۱-۱-۴ یافته‌های توصیفی
۸۷	۲-۴ یافته‌های اصلی پژوهش
۹۲	۱-۲-۴ فرضیه‌های اصلی پژوهش
فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری	
۱۰۷	مقدمه
۱۰۷	۱-۵ بحث
	۱-۱-۵ فرضیه اصلی، در مورد اثربخشی آموزش الگوی ارتباطی خانواده بر شادکامی و رضایت از زندگی زوجین و مهارت‌های اجتماعی فرزندان
۱۰۸	۲-۱-۵ بحث در مورد اثربخشی آموزش الگوی ارتباطی بر شادکامی زوجین بر دو گروه و برحسب الگوهای ارتباطی بی قید و شرط و محافظت کننده
۱۱۲	۳-۱-۵ اثربخشی آموزش الگوهای ارتباطی خانوادگی بر رضایت از زندگی زوجین
۱۱۵	۴-۱-۵ تأثیر آموزش الگوهای ارتباطی زوجین بر مهارت‌های اجتماعی فرزندان
	۵-۱-۵ بحث و نتیجه گیری در مورد تأثیر آموزش الگوی ارتباطی خانواده بر رفتار اجتماعی مناسب، برتری طلبی و اطمینان داشتن به خود و رابطه با همسالان
۱۱۷	۶-۱-۵ تأثیر آموزش الگوهای ارتباطی خانواده بر کاهش رفتارهای غیر اجتماعی و رفتارهای پرخاشگرانه و تکانشی فرزندان
۱۲۱	۲-۵ نتیجه‌گیری
۱۲۳	۳-۵ محدودیت‌های پژوهش
۱۲۴	۴-۵ پیشنهادات و کاربردها
۱۲۶	پیوست شماره ۱: شرح کلی جلسات آموزش ارتباط خانوادگی
۱۴۷	پیوست شماره ۲: پرسشنامه الگوی ارتباطی خانواده
۱۴۹	پیوست شماره ۳: پرسشنامه شادکامی
۱۵۱	پیوست شماره ۴: پرسشنامه رضایت از زندگی
۱۵۲	پیوست شماره ۵: پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی فرزندان
۱۵۵	منابع و مأخذ

فهرست شکل ها

عنوان	صفحه
شکل ۱-۲ الگوهای ارتباطی خانواده.....	۵۲
شکل ۱-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون شادکامی زوجین در دو گروه آزمایش و کنترل	۹۵
شکل ۲-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رضایت از زندگی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۹۷
شکل ۳-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون مهارت اجتماعی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۹۹
شکل ۴-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون مهارت اجتماعی مناسب فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۱۰۱
شکل ۵-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رفتارهای غیر اجتماعی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۱۰۲
شکل ۶-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رفتار پرخاشگرانه و تکانشی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۱۰۳
شکل ۷-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون برتری طلبی و اطمینان داشتن به خود فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۱۰۵
شکل ۸-۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رابطه با همسالان در دو گروه آزمایش و کنترل.....	۱۰۶

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۲۲	جدول ۱-۲ ویژگی کیفیت صدا و احساسات احتمالی همراه
۷۱	جدول ۱-۳ میانه نمرات زوجین بر اساس جهت گیری‌های گفت و شنود و همنوایی
۷۲	جدول ۲-۳ توزیع فراوانی الگوهای ارتباطی خانوادگی کلی آزمودنی‌ه
۷۲	جدول ۳-۳ جدول توزیع فراوانی و درصد فراوانی الگوهای ارتباطی در زنان
۷۲	جدول ۴-۳ جدول توزیع فراوانی و درصد فراوانی الگوهای ارتباطی در مردان
۷۳	جدول ۵-۳ دیاگرام طرح تحقیق
۷۹	جدول ۶-۳ ضریب بازآزمایی نمرات پیش آزمون و پس آزمون مهارت‌های اجتماعی و ابعاد آن
۸۰	جدول ۷-۳ شرح کلی جلسات آموزش ارتباطی
۸۳	جدول ۱-۴ ویژگی‌های توصیفی سن فرزندان مورد مطالعه
۸۳	جدول ۲-۴ نتایج آزمون t مستقل جهت مقایسه مدت ازدواج در دو گروه کنترل و آزمایش
۸۴	جدول ۳-۴ فراوانی و درصد فراوانی جنسیت فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش
۸۴	جدول ۴-۴ فراوانی و درصد فراوانی تعداد فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل
۸۵	جدول ۵-۴ فراوانی و درصد فراوانی وضعیت اقتصادی در هر دو گروه
۸۵	جدول ۶-۴ فراوانی و درصد فراوانی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در هر دو گروه
۸۶	جدول ۷-۴ فراوانی و درصد فراوانی تحصیلات زوجین در هر دو گروه
۸۷	جدول ۸-۴ میانگین و انحراف معیار سن زوجین در دو گروه کنترل و آزمایش
۸۷	جدول ۹-۴ نتایج آزمون t مستقل جهت مقایسه سن زوجین در دو گروه کنترل و آزمایش
۸۸	جدول ۱۰-۴ ضرایب همبستگی اسپیرمن بین متغیرهای جمعیت شناختی و نمرات پیش‌آزمون متغیرهای مورد مطالعه
۸۸	جدول ۱۱-۴ میانگین و انحراف معیار نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون شادکامی و رضایت از زندگی زوجین در هر دو گروه
۸۹	جدول ۱۲-۴ میانگین و انحراف معیار نمرات شادکامی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در دو گروه
۹۰	جدول ۱۳-۴ میانگین و انحراف معیار نمرات رضایت از زندگی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی
۹۰	جدول ۱۴-۴ میانگین و انحراف معیار نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون مهارت‌های اجتماعی کلی فرزندان
۹۱	جدول ۱۵-۴ میانگین و انحراف معیار نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون ابعاد مهارت‌های اجتماعی فرزندان در هر دو گروه

۹۲.....	جدول ۴-۱۶ آزمون شاپیرو ویلک در مورد نرمال بودن سه متغیر در دو گروه.....
۹۲.....	جدول ۴-۱۷ نتایج آزمون باکس در مورد پیش فرض تساوی کوواریانس ها.....
۹۳.....	جدول ۴-۱۸ نتایج تحلیل چند متغیره (مانوا) متغیرهای مورد بررسی در دو گروه.....
۹۳.....	جدول ۴-۱۹ نتایج آزمون لوین در مورد پیش فرض تساوی واریانس های شادکامی زوجین.....
۹۴.....	جدول ۴-۲۰ نتایج تحلیل کوواریانس نمرات شادکامی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در هر دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۴.....	جدول ۴-۲۱ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون شادکامی زوجین در دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۴.....	جدول ۴-۲۲ نتایج آزمون لوین در مورد پیش فرض تساوی واریانس های رضایت از زندگی زوجین.....
۹۵.....	جدول ۴-۲۳ نتایج تحلیل کوواریانس نمرات رضایت از زندگی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در هر دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۶.....	جدول ۴-۲۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رضایت از زندگی زوجین بر حسب الگوهای ارتباطی در دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۶.....	جدول ۴-۲۵ نتایج آزمون لوین در مورد پیش فرض تساوی واریانس های مهارت اجتماعی فرزندان.....
۹۷.....	جدول ۴-۲۶ نتایج تحلیل کوواریانس مهارت های اجتماعی فرزندان در هر دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۸.....	جدول ۴-۲۷ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون مهارت اجتماعی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....
۹۸.....	جدول ۴-۲۸ نتایج آزمون لوین در مورد پیش فرض تساوی واریانس ها در مورد ابعاد مهارت های اجتماعی فرزندان.....
۹۹.....	جدول ۴-۲۹ نتایج تحلیل کوواریانس مهارت اجتماعی مناسب فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش.....
۱۰۰.....	جدول ۴-۳۰ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون مهارت اجتماعی مناسب فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل.....
۱۰۰.....	جدول ۴-۳۱ نتایج تحلیل کوواریانس رفتارهای غیر اجتماعی فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش.....
۱۰۱.....	زمایش.....

عنوان

صفحه

جدول ۴-۳۲ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رفتار های غیر اجتماعی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل	۱۰۲
جدول ۴-۳۳ نتایج تحلیل کوواریانس رفتار پرخاشگرانه و تکانشی فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش	۱۰۲
جدول ۴-۳۴ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رفتار پرخاشگرانه و تکانشی فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل	۱۰۳
جدول ۴-۳۵ نتایج تحلیل کوواریانس بعد اجتماعی برتری طلبی و اطمینان داشتن به خود فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش	۱۰۴
جدول ۴-۳۶ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون برتری طلبی و اطمینان داشتن به خود فرزندان در دو گروه آزمایش و کنترل	۱۰۴
جدول ۴-۳۷ نتایج تحلیل کوواریانس نمرات بعد رابطه با همسالان در فرزندان در دو گروه کنترل و آزمایش	۱۰۵
جدول ۴-۳۸ میانگین های تعدیل شده نمرات پس آزمون رابطه با همسالان در دو گروه آزمایش و کنترل	۱۰۶

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

خانواده همواره به عنوان مهمترین سیستم انسانی مورد توجه پژوهشگران قرار داشته است و پژوهش‌های فیتزپاتریک و ریچی^۱ (۱۹۹۴)، ریچی و فیتزپاتریک (۱۹۹۰)، کوئر^۲ و فیتزپاتریک (a) (۲۰۰۲) حاکی از آن است که خانواده بر رفتارهای فرد در هیچ حیطه‌ای به اندازه حیطه رفتارهای ارتباطی تاثیر ندارد. ارتباط فرآیندی اصلی در روابط زناشویی است و تحقیقات زیادی را به خود اختصاص داده است (میلر^۳، کورالس^۴ و واکمن، ۱۹۷۵). ارتباط زناشویی عبارتست از فرآیندی که طی آن زن و شوهر به صورت کلامی و غیر کلامی در قالب گوش دادن، مکث، حالت چهره و ژست‌های مختلف با یکدیگر به تبادل احساسات و افکار می‌پردازند. زوجین از کانالهای مختلف با یکدیگر به تعامل می‌پردازند. به آن دسته از کانال‌های ارتباطی که به وفور در یک خانواده وجود دارد الگوهای ارتباطی گفته می‌شود و مجموعه‌ای این الگوها شبکه ارتباطی خانواده را تشکیل می‌دهد (ترنلهم^۵ و یانسن، ۱۹۹۶).

-
1. Fitzpatric & Ritchi
  2. Koerner
  3. Miller
  4. Corrales & warkman
  5. Thurnhelm & yousen

ارتباط عامل گسترش روابط صمیمانه است و در سطح کاربردی به زوجها اجازه می‌دهد که مشکلاتشان را مورد بحث قرار داده و حل کنند و اطلاعات مهم را تبادل نظر کنند. زوجینی که نتوانند احساساتشان را با یکدیگر بیان کنند، در رفتار و عملکرد جنسی با یکدیگر مشکل خواهند داشت و سرزنش را اصولاً به عنوان یک راه حل برای مشکلاتشان در پیش می‌گیرند و اغلب گرفتار چرخه‌ای از مشکلات تمام نشدنی می‌شوند که سالها تکرار می‌شود.

به طور کلی وقتی زوجین دارای یک ارتباط باز هستند از یکدیگر برای حمایت و نظر خواهی درباره مسائل شخصی و کاری استفاده می‌کنند (جاکوبسن^۱، والدرون^۲ و مور^۳، ۱۹۸۰). مید^۴ (۲۰۰۲) معتقد است که آشفتگی زناشویی زمانی بوجود می‌آید که همسران مشکلاتی را در زمینه ارتباط و حل مسأله تجربه می‌کنند و نمی‌توانند برای حل این مشکلات با یکدیگر همکاری کنند، همچنین در پذیرش تفاوت‌های یکدیگر مشکل دارند.

پژوهش‌ها نشان داده است که زوج‌های آشفته مهارت‌های ارتباطی کمتری نسبت به زوج‌های غیرآشفته دارند. بنابراین آموزش مهارت‌های ارتباطی می‌تواند عنصر مهمی برای درمان مشکلات زناشویی از جمله آشفتگی زناشویی باشد (برلسون^۵ و دنتون^۶، ۱۹۹۷). تحقیقات نشان داده است که ارتباط به میزان زیادی با رضایت زناشویی همبستگی دارد و نیز پیش‌بینی کننده رضایت از زندگی یا طلاق است (فاورز^۷، ۲۰۰۱).

امروزه بسیاری از رویکردهای زوج درمانی برهمبستگی مشکلات ارتباطی با نارضایتی زندگی زناشویی تأکید کرده‌اند و یکی از مسائل مهم را آموزش ارتباط دانسته‌اند (دانهو، ۱۹۹۶). تحقیقات (وامپلر و اسپرینکل^۸، ۱۹۸۰) نشان داده است که برنامه ارتباط زوجین در افزایش ارتباط و رضایتمندی از رابطه در زوج‌های با عملکرد خوب و در زوج‌های آشفته موثر است.

به طور کلی همسرانی که در برنامه ارتباط زوجین شرکت کرده‌اند مزایای بسیاری را از این برنامه گزارش کرده‌اند که این مزایا شامل: حرف زدن، گوش کردن موثرتر، درک بهتر خود و همسر، احساس ارزشمندی بیشتر، حل بهتر و سریعتر تعارض‌ها، لذت بردن بیشتر از یکدیگر، راه‌های جدید ابراز صمیمیت، بهبود ارتباط والدین با فرزندان و توانایی برقراری ارتباط در محیط کار است (میلر^۹ و همکاران، ترجمه بهاری، ۱۳۸۳). در ربع آخر قرن بیستم، کارشناسان در زمینه ارتباطات بین فردی توجه خود را معطوف به نحوه ارتباطات موجود در روابط مختلف

-
1. Jacobson
  2. Waldron & Moor
  3. Mead
  4. Burlson & Denton
  5. Fowers
  6. Wampler & Sprinkle
  7. Miller

کرده‌اند. یکی از این روابط، رابطه‌های موجود در خانواده است. بعضی از متخصصان به محیط‌های ارتباط خانواده به صورت طرحواره نگاه می‌کنند و این طرحواره‌ها ساختارهای دانشی هستند که نشان از دنیای درون خانواده دارند و برای تعبیر و تفسیر اینکه اعضای خانواده چه می‌گویند و چه می‌کنند مبنایی فراهم می‌آورند هر طرحواره شامل مجموعه‌ای از عقاید، نگرش‌ها و فلسفه‌ها در مورد زندگی خانوادگی است، که هر کدام به وسیله رفتارهای ارتباطی بسیار خاص مشخص می‌شود.

طرحواره‌های ارتباطات خانواده توجه، ادراک، حافظه پیامها، برداشت‌های ارتباطی ناشی از رفتارها و پیامدهای روانی اجتماعی را تحت تاثیر قرار می‌دهند (فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۴، کوئرتر و فیتز پاتریک، ۲۰۰۴).

در مجموع الگوهای ارتباطی خانواده در طول سه دهه گذشته تحقیقات بسیاری از در زمینه‌های گوناگون برانگیخته‌اند. برای مثال، میزان استفاده از تلویزیون و رسانه‌ها، نوع اطلاعات کسب شده از آنها و تعبیر و تفسیر محتوای رسانه‌ها (آستین^۱، رابرتس و نس^۲، ۱۹۹۰، چفی، مک لئود و اتکین، ۱۹۷۱، کرکمر^۳، ۱۹۹۸)، عادت‌های تلویزیون نگاه کردن ایبل^۴، (۱۹۷۶، چفی و تایمز^۵ (۱۹۷۶)، ریمیک^۶ (۱۹۷۶)، به نقل از کوستن، ۲۰۰۴) انگیزه و نگرش‌ها و رفتارهای مربوط به خرید و مصرف (کارلسون^۷، گروسبارت و استوانکل^۸، ۱۹۹۲، به نقل از کوئرتر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۴) کفایت و کارآیی در مهارت‌های ارتباطی (کوستن و اندرسن^۹، ۲۰۰۴، کوستن ۲۰۰۴).

الوود و شرادر^{۱۰} (۱۹۹۷) بیان می‌کند که ابعاد جهت‌گیری گفت و شنود و هم‌نوایی تشخیص واقعی رفتارهای ارتباطی بین اعضای خانواده است. به طور کلی جهت‌گیری گفت و شنود رابطه‌ای مثبت و جهت‌گیری هم‌نوایی رابطه‌ای منفی است.

۱-۲ شرح و بیان مساله پژوهش

تقریباً عموم مردم در قالبی از روابط زندگی می‌کنند. در روابط، مردم ریشه‌های راحتی، پیوستگی و شادی را پیدا می‌کنند هر چند که روابط منبع تعهد، مسئولیت نیز می‌باشد. سلامت روانی و احساس راحتی هر کس به

-
1. Austin
  2. Roberts & Nass
  3. Krcmar
  4. Abel
  5. Tims
  6. Rimic
  7. Carlson
  8. Groosbart & Stuenkel
  9. Koesten & Anderson
  10. Elwood & Schrader

میزان قابل توجهی به کیفیت روابط او وابسته است، یعنی به الگوهای تعامل او با همسر، فرزند، والدین، دوستان و همکاران مربوط می‌باشد.

اسلام به عنوان یک دین الهی به ارتباطات اهمیت زیادی می‌دهد، که در این میان ارتباطات بین مسلمانان دارای اهمیت بیشتری بوده و خداوند در قرآن سفارشات را به پیامبر اکرم (ص) کرده است تا پیامبر آنان را در ارتباطات خود با دیگران در نظر گیرد، به عنوان مثال در سوره آل عمران آیه ۱۵۸ به حسن خلق و عواطف مثبت پیامبر (ص) در ارتباط با دیگران اشاره شده است. **”ای پیامبر، خداوند شما را با خلق، مهربان و خوش خوی گردانید و اگر تند خو و سخت دل بودی مردم از گروه تو متفرق می‌شدند. اگر مردم از روی نادانی با تو بد رفتاری کنند از آنان بگذر و برای آنان از خداوند طلب آمرزش کن و برای دلجویی از آنها در کارها با آنان مشورت کن”** همچنین در سوره نحل آیه ۱۲۵ به بهترین شیوه ارتباط با انسان‌ها اشاره شده است: **”اگر به شما مسلمانان کسی ستمی رسانید شما باید به قدر آن در مقابل انتقام کشید (نه بیشتر)، رسم عدالت را از دست ندهید اگر بگذارید و صبر کنید، برای صابرين اجري بهتر خواهد بود.”**

بیان این مطالب پیرامون ارتباطات از سوی خداوند متعال، اصول کلی می‌باشد که اسلام انتظار دارد مسلمانان با مطالعه آنها حالت‌ها و کیفیت‌های ویژه‌ای را در خود به وجود آورند. برای دست یابی به این حالات هر انسانی بایستی مهارت‌های ویژه ارتباطی را دارا باشد. به عنوان مثال گاهی اوقات نیاز است برای حل اختلاف اصولی را رعایت شود یا به جای پذیرا بودن ایده‌های غلط دیگران، داشتن مهارت صراحت لهجه لازم است. گاهی اوقات نیاز است تا از «گوش دادن همراه با ژرف اندیشی» استفاده شود تا بتوان به تفاهم رسید. هنگامی که فردی از طریق ابزار زبان با فرد دیگری ارتباط برقرار می‌کند رابطه‌ای میان آن شکل می‌گیرد که در هیچ جای طبیعت نمی‌توان یافت. جاسپرس فیلسوف آلمانی مدعی است که عالی‌ترین دستاورد انسان در دنیا، ارتباط شخصیت با شخصیت است (بولتون، ترجمه سهرابی، ۱۳۸۴).

ارتباط، یک ابزار دگرگونی است. به کارگیری این ابزار نیازمند مهارت است. داشتن این مهارت کارآیی را افزایش و به روند تصمیم‌گیری کمک می‌کند. ارتباط بین انسان‌ها بزرگترین دستاورد بشر به شمار می‌رود. ارتباطات رابطه‌ها را تداوم می‌بخشد و هر کسی در گفتگو با دیگران کامل می‌شود. در ارتباط با دیگران است که فرد خویشتن خود را می‌شناسد و خود را بهتر درک می‌کند (بولتون، ۱۳۸۰).

ارتباط خانوادگی شامل هر چیزی از رفتارهای کلامی و غیر کلامی تا تفسیرهای درونی می‌شود (اریگو و رودری گوز^۱، ۲۰۰۱). تعاملات درون خانواده یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده سلامت روانی می‌باشد. روابط درون خانواده چنانچه به نحوی باشد که منجر به اضطراب برای اعضاء گردد امنیت روانی افراد را به خطر می‌اندازد و این خود می‌تواند سر منشاء بسیاری از مشکلات روانی و رفتاری برای آنها شود (خیاط جدیدی، ۱۳۷۹).

بنابراین پژوهشگران سعی داشتند تا ارتباط خانوادگی را تعریف کنند و ارتباطات خانواده را به سبک‌ها و الگوهای طبقه بندی کنند (فیتز پاتریک، ریچی، ۱۹۹۴، ریچی، فیتز پاتریک، ۱۹۹۰، کلی و همکاران، ۲۰۰۲). به طور کلی الگوهای ارتباطی خانواده به عنوان یک سازه با دوام با کارهای (مک لئود و همکاران، ۱۹۶۶، چفی و همکاران، ۱۹۷۰)، استون^۲ و چفی، (۱۹۷۰) آغاز شده است (کوستن^۳، ۲۰۰۴).

چفی و استون اولین کسانی هستند که از اصطلاح جهت گیری - اجتماعی^۴ و جهت گیری مفهومی^۵ به عنوان دو الگوی ارتباطی خانواده استفاده کردند (کوستن و اندرسون، ۲۰۰۴). آنها معتقدند که در الگوی خانوادگی با جهت گیری اجتماعی والدین به طور مکرر اصرار دارند که کودکان باید از کشمکش های اجتماعی اجتناب کنند از بحث کردن، درگیری و دشمنی با دیگران اجتناب ورزند و ملاحظه بزرگترها را بکنند و در کل از مشکلات بین فردی دوری کنند. بر عکس در خانواده های با جهت گیری مفهومی به تمام جوانب توجه می‌کنند و به کودکان اجازه می‌دهند که عقایدشان را بیان کنند حتی اگر با نظر دیگران مخالف باشند. کودکان در این نوع خانواده تشویق می‌شوند تا تمام جوانب را در تجزیه و تحلیل عقایدشان در نظر بگیرند و تشویق می‌شوند تا با دیگران مباحثه کنند برعکس در الگوی جهت گیری اجتماعی بر قدرت والدین تأکید می‌شود. چفی و همکاران (۱۹۷۱)؛ به نقل از دانگ^۶ (۲۰۰۵) معتقدند جهت گیری مفهومی با ابراز راحت عقاید و باورها و درگیری فعالانه در بحث و تبادل نظر مشخص می‌شود. در خانواده های با جهت گیری مفهومی افراد عقاید موجود در رابطه بایکدیگر را ترجیح می‌دهند و والدین با در نظر گرفتن همه جوانب یک موضوع بدون اتخاذ تصمیم یک جانبه به بیان عقاید خود حتی اگر مخالف عقاید سایرین باشد، تأکید دارند.

---

1. Orrego & Rodriguez
 2. Stone
 3. Koesten
 4. Socio. orientated
 5. concept. orientated
 6. Dong